

Lesław Kulmatycki
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

**MOTYWY WYBORU SPECJALNOŚCI WYCHOWANIE FIZYCZNE
SPECJALNE PRZEZ STUDENTKI I STUDENTÓW
AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU**

Abstract

Motives for choosing the specialization in adapted physical education by female and male students in Wrocław University School of Physical Education

The SPE teacher is a part of developmentally appropriate physical education. In other words it is a physical activity that is adapted and modified to be appropriate for the person with a disability. The specialization in Adapted Physical Education in Wrocław University School of Physical Education was established in 1997. This article reports data drawn from a survey of students' views about their motivation to work with children with disabilities. The students were recruited from adapted physical education specialization provided by the University. The data were used to constitute six groups of the motives of adapted physical education students. The findings showed that the largest group of female students, more than 30 percent, decided to study adapted physical education because they "want to help others". The largest groups of male students have chosen the specialization as a way of self-realization, more than 35 percent.

Key words: adapted physical education, specialty, motives, students

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne specjalne, specjalność, motywy, studenci

WPROWADZENIE

W literaturze poświęconej motywacji człowieka można znaleźć wiele koncepcji i różnorodnych teorii dotyczących motywów postępowania. We współczesnej psychologii motywy ujmuje się najczęściej albo jako tendencję kierunkową, czyli gotowość do zmierzania ku określonym celom, albo jako siłę napędową, inicjującą zachowanie i determinującą dynamikę, intensywność i trwałość tego zachowania, albo też jako regulator w trakcie określonego postępowania, powodujący zmianę dynamiki lub kierunku zachowania (Tomczak-Witych 2002, Franken 2005). Oczywiście precyzyjne rozróżnienie poszczególnych ujęć nastroczać może wiele problemów. Wielokrotnie podejmowano próby definiowania czynników skłaniających jednostkę do określonych działań, ale trudno było o jednoznaczne odpowiedzi. Murray uważa, że „[...] motyw jest wewnętrznym czynnikiem, który inspirowuje, ukierunkowuje i integruje zachowanie człowieka [...]” (Murray 1968, s. 19). Według Reykowskiego motyw to „[...] pojęcie ogólne

oznaczające takie zjawiska, jak intencja, zamiar, pragnienie, życzenie [...]” (Reykowski 1982, s. 18). Zdaniem Obuchowskiego motyw to „[...] racja działania, na podstawie której zapada decyzja o podjęciu tego działania [...]” (Obuchowski 1965, s. 30). Określa go jako czynnik, który umożliwia człowiekowi powzięcie decyzji. W odróżnieniu od motywu pojęcie motywacji należy rozumieć jako proces, w którym występuje nie jeden motyw, lecz zespół motywów i szereg reakcji determinowanych wieloma czynnościami. Szczepański twierdzi, że „[...] motywacja to zespół czynników uruchamiających celowe działania, to proces polegający na tym, że zachowanie jest ukierunkowane na ważne cele lub zaspokojenie potrzeb [...]” (Szczepański 2004, s. 9). Według Reykowskiego motywacja jest „[...] procesem psychicznej regulacji, od której zależy kierunek ludzkich czynności oraz ilość energii, jaką na realizację danego kierunku człowiek gotów jest poświęcić, to proces wewnętrzny, warunkujący dążenia ku określonym celom” (Reykowski 1982, s. 18). Proces motywacyjny jest zatem procesem regulacji, który

steruje czynnościami człowieka tak, aby doprowadziły go do określonego efektu.

CEL BADAŃ

Celem pracy było wskazanie motywów, jakimi kierowali się studenci AWF we Wrocławiu, dokonując wyboru specjalności *wychowanie fizyczne specjalne*.

Autor postawił trzy zasadnicze pytania:

1. Czy na podstawie swobodnych wypowiedzi studentów można wyróżnić określone kategorie motywów, którymi kierowali się podczas wyboru specjalności przygotowującej ich do pracy z dziećmi specjalnej troski?

2. Czy można wymienić mniej lub bardziej istotne kategorie motywów, którymi kierowali się studenci?

3. Czy, a jeśli tak, to jak bardzo różni się motywacja wyboru specjalności studentów od motywacji studentek?

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

W artykule przedstawiono analizę danych kwestionariuszowych uzyskanych od studentów w latach 1998–2010 na temat ich motywu wyboru określonej specjalności. Badania jakościowe zostały przeprowadzone wśród studentów specjalności *wychowanie fizyczne specjalne* w Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Charakterystykę grupy badanej zawarto w tabeli 1. Studenci ($n = 267$) w wieku 22–24 lat pytani byli m.in. o motyw wyboru specjalności oraz pracy z osobami niepełnosprawnymi. Zdecydowana większość pytan (76%) nie miała dotąd żadnego doświadczenia w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi.

Studenci specjalności *wychowanie fizyczne specjalne* w AWF we Wrocławiu wybie-

rali po trzecim roku tę specjalność jako jedną z możliwych. W tym okresie dostępne były też inne specjalności, takie jak: szkolne wychowanie fizyczne, promocja zdrowia, menedżer sportu, organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz specjalność trenersko-instruktorska. Zgodnie z programem studiów studenci oprócz zajęć obowiązkowych związanych ze specyfiką specjalności, tj. psychologii klinicznej dziecka, pedagogiki specjalnej, metodyki wychowania fizycznego specjalnego, zarysu defektologii, podstaw logopedii, socjologicznych aspektów niedostosowania społecznego i wprowadzenia do resocjalizacji, mają okazję poznać przedmioty praktyczne, umożliwiające właściwe oddziaływanie wychowawcze i edukacyjno-terapeutyczne (Hogan 1990, Webster 1993). *Wychowanie fizyczne specjalne*, jak wskazują opracowania na ten temat (Broadhead 1981, Barton 1993, Reid i Stanish 2003), jest przede wszystkim ukierunkowane na integrację środowiska dzieci i młodzieży z różnymi problemami zdrowotnymi (Williams 1991, Goldberg 1996, Stanton i Colvin 1996). Ze zrozumiałych względów ukierunkowane jest ono głównie na problematykę osób niepełnosprawnych, a studenci tej specjalności, uczestnicząc w licznych zajęciach i praktykach, wielokrotnie mają kontakt z osobami z różnymi dysfunkcjami. Pod względem rozwoju omawiana grupa studentów znajduje się na tzw. etapie wczesnej dorosłości. Wczesna dorosłość jest bowiem początkiem nowego etapu życia. W przedstawionym przez Eriksona (1968) stadialnym modelu rozwoju człowieka okres ten przypada na szóste stadium (intymność – izolacja), w którym priorytety związane są z wyborem partnera życiowego, założeniem rodziny i podjęciem pracy zawodowej. Większość młodych ludzi na etapie wczesnej młodości zmienia swoje dotychczasowe postawy, ukształtowane jeszcze w okresie adolescencji, coraz większego znaczenia nabierają teraz wartości przedtem niedostrzegane, takie jak rodzina lub samorealizacja (Maslow 1991). Postawy i zachowania osób w tym przedziale wiekowym budowane są na coraz trwalszych relacjach, dzięki czemu stają się bardziej dojrzałe w sensie społecznym (Tuner i Helms 1999, Gurba 2001, Bee 2004). Istotniejsza staje się współodpowiedzialność za drugą

Tab. 1. Charakterystyka grupy badanej

Płeć	Liczba	Średnia wieku [lata]
Studenci	110	23,3
Studentki	157	22,9
Ogółem	267	23,1

Tab. 2. Kategorie motywów wyboru specjalności wychowanie fizyczne specjalne na podstawie wypowiedzi respondentów

Kategoria	Opis kategorii na podstawie wypowiedzi studentów
Pomoc	Chęć pomocy ludziom niepełnosprawnym <ul style="list-style-type: none">- Mam ochotę pomagać bezinteresownie osobom specjalnej troski.- Zdecydowałam się na tę specjalizację, ponieważ chciałabym pomagać ludziom, głównie dzieciom wymagającym specjalnej opieki, które nie są winne swojego kalectwa.- Chciałabym w jakiś sposób pomóc tym dzieciom, aby miały jak najlepsze szanse do rozwoju.- Odczuwam potrzebę pomocy dzieciom specjalnej troski.- Chciałabym pomagać dzieciom z różnymi zaburzeniami.
Zainteresowania	Interesująca specjalność i zainteresowania z nią związane <ul style="list-style-type: none">- Najbardziej interesujący i absorbujący mnie kierunek na tej uczelni...- Zdecydowałam się na tę specjalizację, ponieważ jest to specjalizacja najbardziej odpowiadająca moim zainteresowaniom.- Na tę specjalizację zdecydowałam się głównie z takiej przyczyny, iż zainteresowałam się przedmiotem, który był na drugim roku – wychowanie specjalne. Poza tym zainteresowały mnie przedmioty, które występują na tej specjalności.
Samorealizacja	Sprawdzenie się, realizacja własnych pragnień, marzeń <ul style="list-style-type: none">- Uważam, że to jest moja droga sprawdzenia się i zrealizowania swoich pomysłów na życie.- Myślę, że mógłbym się spełnić, niosąc pomoc i pracując z dziećmi specjalnej troski.- Daje mi to pewną satysfakcję i zadowolenie, czuję, że jestem im potrzebna.- Wydaje mi się, że nie chciałam iść po linii najmniejszego oporu, ponadto chciałam sprawdzić się w pracy z dziećmi specjalnej troski.
Wiedza	Zdobycie specjalistycznej wiedzy (na własne potrzeby, otoczenia) <ul style="list-style-type: none">- Chciałabym wiedzieć więcej o tego rodzaju problemach, z jakimi boryka się człowiek.- Wybierając tę specjalizację, chciałam poszerzyć swoją wiedzę w zakresie pracy i kontaktu z dziećmi wymagającymi szczególnej troski, ogólnie z osobami potrzebującymi pomocy, opieki.- Chcę poszerzyć moją wiedzę, umiejętności, zdobyć specyficzną (w tej specjalności) praktykę.- Chciałabym więcej dowiedzieć się o dzieciach niepełnosprawnych, a także jak zachowywać się wobec nich.
Praca	Praca i perspektywy zawodowe <ul style="list-style-type: none">- Jest realna możliwość zatrudnienia w takiej placówce i to główny powód wyboru tej specjalności.- Chcę pracować w tym zawodzie – mam taką możliwość w moim mieście.- Chciałabym móc w przyszłości, oprócz w szkole masowej, pracować w szkole specjalnej. Być może będzie to praca tylko w szkole specjalnej.- Uważam, że ta specjalność daje mi możliwość lepszej, efektywniejszej pracy również w normalnej szkole.
Doświadczenia	Wcześniejsze doświadczenia, kontakt z osobą niepełnosprawną <ul style="list-style-type: none">- Moje doświadczenie zajmowanie się takim dzieckiem, jako wolontariusz, upewniły mnie, że to chcę robić w życiu.- Po wielu kontaktach i przebywaniu z dziećmi upośledzonymi umysłowo i ruchowo stwierdziłam, że chcę poświęcić się właśnie tej pracy i w tym środowisku.- Nie byłam zainteresowana tą specjalizacją od początku studiów, przekonały mnie do niej zajęcia na uczelni oraz kontakt z dziećmi niepełnosprawnymi, szczególnie z niewidomymi i niedowidzącymi.

osobę, wspólne oczekiwania i wspólne plany na przyszłość, również współodpowiedzialność w kategoriach bezinteresownej pomocy osobom słabszym oraz przygotowywania się do odgrywania określonych ról w ramach wybranego zawodu (Kulmatycki i wsp. 2005).

Praca powstała na podstawie obszernej dokumentacji zgromadzonej w ciągu ponad dziesięciu lat w Zakładzie Psychologii AWF we Wrocławiu. Materiał ujęto w formie ankiet przeprowadzanych corocznie wśród studentów specjalności *wychowanie fizyczne specjalne* podczas zajęć z psychologii klinicznej dziecka we wrocławskiej AWF. Przygotowane ankiety zawierały siedem pytań otwartych, które dotyczyły zainteresowań, hobby, uprawianej dyscypliny sportu, wcześniejszych doświadczeń w zajmowaniu się dziećmi specjalnej troski, niepełnosprawnymi lub dziećmi zaniedbanymi, motywów podjęcia tej właśnie specjalności, zdefiniowania lub opisanie dzieci albo młodzieży określanych jako grupa specjalnej troski i wymagająca specjalnego podejścia, oczekiwań związanych z przedmiotem psychologia kliniczna dziecka, sugestii i formy co do prowadzenia zajęć oraz preferowanych kryteriów bycia ocenianym. Ankieta, stanowiąc rejestr informacji o studentach kolejnych roczników, była też ważnym odnośnikiem w czasie rozmów na temat przygotowywanych przez studentów materiałów oraz podczas egzaminu końcowego.

W związku z tym, że badania jakościowe wymagają przede wszystkim wstępnego posegregowania uzyskanej dokumentacji, a następnie poddania jej klasyfikacji, w przypadku tak licznej grupy prace te okazały się niezwykle pracochłonne. W początkowym okresie analizy materiału z ankiety zostały wybrane tylko niektóre dane dotyczące badanego problemu. Pod uwagę wzięto dwa główne pytania (pytanie 2. i 3.): „Czy zajmowałaś (-łeś) się lub zajmujesz dziećmi specjalnej troski, zaniedbanymi itp.? Jeśli tak, to jakimi dziećmi/młodzieżą i gdzie?” oraz „Dlaczego zdecydowałaś (-łeś) się na tę specjalizację?”.

Wszystkie wypowiedzi studentów (z ośmiu roczników) po wpisaniu do programu komputerowego zostały pogrupowane i wstępnie uporządkowane. Z każdej wypowiedzi wpiśywany był jeden dominujący motyw. Na podstawie wszystkich uporządkowanych w

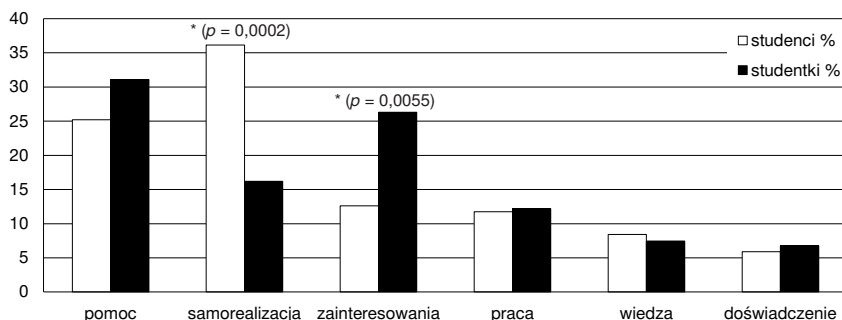
ten sposób odpowiedzi utworzono kategorie badawcze. Jedynie w niektórych zapisach studentów zostały wprowadzone poprawki stylistyczne. Wybrano dziesięć następujących kategorii motywów, którymi respondenci kierowali się podczas wyboru specjalności: interesujący kierunek, chęć pomocy niepełnosprawnym, zdobycie wiedzy, wcześniejsze doświadczenia, samorealizacja, sprawdzenie się, chęć poznania siebie, praca z osobami niepełnosprawnymi, perspektywy zawodowe, określone korzyści. Po szczegółowym przestudiowaniu całego materiału badawczego dokonano jednak weryfikacji tych kategorii. Uzyskano sześć następujących kategorii badawczych: interesujący kierunek, chęć pomocy ludziom niepełnosprawnym, zdobycie wiedzy, wcześniejsze doświadczenia, samorealizacja, praca zawodowa. W końcowym procesie weryfikacyjnym zmodyfikowano kategorie, zachowując ich pierwotny znaczeniowy sens. Nazwy kategorii zostały skrócone, dzięki czemu stały się bardziej czytelne. Ostatecznie ustalono sześć kategorii motywów wyboru specjalności: 1) pomoc, 2) zainteresowania, 3) samorealizacja, 4) wiedza, 5) praca, 6) doświadczenia. Opis każdej z kategorii przedstawiono w tabeli 2.

WYNIKI

Zgodnie z procedurą metodologiczną, obejmującą spisanie wypowiedzi, wstępną kategoryzację, dwuetapową weryfikację kategorii oraz ostateczne zdefiniowanie kategorii, przedstawiono liczbowe wyniki analizy oraz ich procentowe odpowiedniki. Na rycinie 1 pokazano bardziej szczegółowy rozkład wyników procentowych zestawień dla poszczególnych grup motywów z podziałem na studentów i studentki.

Obliczono poziom prawdopodobieństwa p istotności różnic za pomocą testu dla dwóch wskaźników struktury (tab.3).

Z danych wynika, że o wyborze specjalności *wychowanie fizyczne specjalne* dokonywanym przez ponad dziesięć lat przez studentki studiów dziennych AWF we Wrocławiu decydowała chęć niesienia pomocy innym, natomiast w przypadku studentów najważniejsza okazała się samorealizacja. Treść an-

* różnice statystycznie istotne na poziomie istotności $\alpha = 0,05$

Ryc. 1. Procentowy rozkład odpowiedzi do poszczególnych kategorii motywów z rozróżnieniem na studentów i studentki

kiet wskazuje, że chęć pomagania innym u studentek nacechowana była dojrzałą empatią. Kategoria „pomoc”, którą wybrała prawie jedna trzecia studentek i jedna czwarta studentów, była też najczęściej podkreślana w rozmowach podczas zajęć dydaktycznych. Ponad jedna trzecia badanych studentów wskazywała na kategorię „samorealizacja”, podkreślając możliwości sprawdzenia siebie oraz zrealizowania siebie w sytuacji pracy z innymi osobami. Studenci wskazywali w swoich wypowiedziach, że specjalność *wychowanie fizyczne specjalne* stworzy im możliwość realizacji własnych marzeń i zawodowych oczekiwań, jak i pozwoli na sprawdzenie się w wybranej specjalności. Należy podkreślić, że dwukrotnie rzadziej kategorię tę wybierały studentki – tylko co szósta. Drugą w kolejności preferencji grupą motywów w przypadku studentek były „zainteresowania”. Tę kategorię wybrała co czwarta studentka i tylko co ósmy student. Podobnie jak w przypadku wyboru kategorii „samorealizacja” także tu można zauważyć istotnie znaczące różnice między studentami a studentkami. Studentki są bardziej niż studenci motywowane „zainteresowaniami”. Odwrotnie jest w przypadku grupy motywów dotyczących „samorealizacji” – studenci dwukrotnie częściej wskazywali na tę kategorię. Z analizy treści wypowiedzi badanych wynikało, że zainteresowania studentów były raczej zawężone i związane tematycznie bardziej z wychowaniem fizycznym specjalnym (sposobami jego realizacji), natomiast studentki w tej grupie motywów wskazywały na szersze spektrum dotyczące innych obszarów

życia osób niepełnosprawnych. Kategorią „praca” zainteresowane były podobnie procentowo grupy zarówno studentów, jak i studentek. Z analizy wypowiedzi wynika, że ten motyw ukierunkowany był głównie na przyszłe konkretne miejsce podjęcia pracy zawodowej związanej z zawodową specjalnością, jak również zwiększenie szans na szeroko rozumianym rynku pracy (szkoła masowa, specjalna, placówki integracyjne). Również nie ma znaczących różnic między studentami a studentkami w wyborze kategorii „wiedza” oraz „doświadczenie”. W obu grupach zarówno studentki, jak i studenci zwracali uwagę na zdobycie fachowej wiedzy, którą można też wykorzystywać na potrzeby własne i otoczenia. Grupa motywów określana jako „doświadczenie” dotyczyła głównie studentów, którzy wcześniej zetknęli się z osobami niepełnosprawnymi, albo we własnym środowisku rodzinnym i wśród znajomych, albo pracując czy pomagając jako wolontariusze.

DYSKUSJA

Badania nad powodami wyboru specjalności ukierunkowanych na pracę z osobami niepełnosprawnymi pokazują, że motywy wyborów w zdecydowanej większości dotyczą wartości wynikającej z relacji interpersonalnej. Wartość pomagania drugiej osobie zawiera w sobie wartość pracy nad sobą. Wyraźne wskazanie na wspomniane dwie grupy motywów pozwala badaczom postawić tezę, że obie te wartości są wyraźnie ze

sobą połączone. Potrzeba pomocy innej osobie łączy się z potrzebą poznania samego siebie. Można zauważyć dwa interesujące wymiary prezentowanych badań. Z jednej strony nie ulega wątpliwości, że w grupie studentów dziennych ważna jest potrzeba sprawdzenia siebie w trudnej sytuacji jako nieodzownego warunku wchodzenia w dorosłość. Tego rodzaju specjalność pozwala na szersze spojrzenie nie tylko na własne sukcesy i życiowe dylematy, ale również zmierzyć się z wyzwaniem dotyczącym innych osób (Sherrill 1988). W rozwiązaniach funkcjonujących w innych krajach europejskich, np. fińskich, wyraźnie widoczne są zinternalizowane motywy osób podejmujących pracę z osobami niepełnosprawnymi oraz konieczność odwoływania się do swoich wewnętrznych zasobów (Heikinaro-Johansson i Sherrill 1994). Student w ramach interdyscyplinarnego programu wychowania fizycznego specjalnego niejako „musi” zmierzyć się z wieloma pytaniami i oczekiwaniami osób niepełnosprawnych (Fiornini i wsp. 1996, Dunn 1997, Lienert i wsp. 2001). Z drugiej strony należy brać pod uwagę specyfikę środowiska studiowania. Na uczelni wychowania fizycznego, gdzie tradycyjnie aspekt rywalizacji sportowej jest dominujący, szczególnie wydzwięk ma specjalność, która z założenia rezygnuje z „zewnętrznej” formy ekspresji tężyzny i sprawności. Wybór specjalności przygotowującej do pracy z niepełnosprawnymi, dla których bardzo proste czynności życiowe stają się najważniejszym problemem, jest wyjątkowym wyzwaniem (Sherrill 1988). Jak wskazuje Szczepański (2004) w swoich badaniach dotyczących determinantów wyboru studiów na wydziale wychowania fizycznego i fizjoterapii, w szybko zmieniających się obecnie warunkach życiowych następuje wyraźna polaryzacja stanowisk. Wybory określonej ścieżki zawodowej coraz wyraźniej dyktowane są przez zmieniające się warunki życiowe oraz rynku pracy. Aspiracje, marzenia i głęboko ukryte motywy inspirowane filozofią życiową stają się coraz mniej zasadne. Studentki i studenci decydują się na określoną specjalność zawodową ze względu na ewentualne miejsca pracy, a nie predyspozycje osobowościowe.

WNIOSKI

Celem pracy było wskazanie motywów, jakimi kierowali się studenci AWF we Wrocławiu, dokonując wyboru specjalności *wychowanie fizyczne specjalne*. Odpowiedzi na postawione wcześniej pytania można sformułować następująco:

1. Na podstawie swobodnych wypowiedzi studentów wyróżniono sześć kategorii motywów, którymi kierowali się podczas wyboru specjalności przygotowującej ich do pracy z dziećmi specjalnej troski, a mianowicie: pomoc, zainteresowania, samorealizację, wiedzę, pracę i doświadczenia.

2. Najczęściej studenci obu płci wybierali kategorię „pomoc”, „samorealizacja” i „zainteresowania”. Najmniej wyborów dotyczyło motywów określonych jako „wiedza” i „doświadczenia”.

3. W przypadku grup motywów dotyczących samorealizacji i zainteresowań między studentkami i studentami wystąpiły statystycznie istotne różnice ($p < 0,000$). Studenci ponad dwa razy częściej niż studentki wskazywali na kategorię „samorealizacja”, natomiast w odniesieniu do kategorii „zainteresowania” było odwrotnie – dwukrotnie częściej wybrały ją studentki.

Należy stwierdzić, że prezentowane badania mogą mieć znaczącą wartość aplikacyjną. Z jednej strony pozwalają organizatorom studiów na śledzenie zmian dotyczących motywacji wyboru i studiowania wychowania fizycznego specjalnego, a z drugiej umożliwiają przygotowanie pełniejszej propozycji programowej specjalności.

BIBLIOGRAFIA

- Barton L. (1993), Disability, empowerment and physical education, [w:] Evans J. (red.), Equality, education and physical education, Falmer, London, 45–56.
- Bee H. (2004), Psychologia rozwoju człowieka, Zysk i S-ka, Poznań.
- Broadhead G.D. (1981), Time passages in adapted physical education, [w:] Brooks G.A. (red.), Perspectives on the academic discipline of physical education, Human Kinetics, Champaign, 234–250.

- Dunn J.M. (1997), *Special physical education: adapted, individualized, developmental*, Brown and Benchmark Publishers, Madison.
- Erikson E. (1968), *Identity, youth, and crisis*, Norton, New York.
- Fiornini J., Stanton K., Reid G. (1996), Understanding parents and families of children with disabilities: considerations for adapted physical activity, *Palaestra*, 12 (2), 16–23.
- Franken E.R. (2005), *Psychologia motywacji*, GWP, Gdańsk.
- Goldberg B. (red.) (1996), *Sports and exercise for children with chronic health conditions*, Human Kinetics, Champaign.
- Garba E. (2001), *Wczesna dorosłość*, [w:] Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa, 202–233.
- Heikinaro-Johansson P., Sherrill C. (1994), Integrating children with special needs in physical education: a school district assessment model from Finland, *Adapted Physical Activity Quarterly*, 11 (1), 44–56.
- Hogan P.I. (1990), Problem based learning and personnel preparation in adapted physical education, *Adapted Physical Activity Quarterly*, 7 (3), 205–218.
- Kulmatycki L., Bukowska K., Marks M. (2005), Four types of role of adapted physical education teachers – author proposition, *The New Educational Review*, 7 (3–4), 205–215.
- Lienert C., Sherrill C., Myers B. (2001), ‘Physical educators’ concerns about integrating children with disabilities: a cross-cultural comparison’, *Adapted Physical Activity Quarterly*, 18 (1), 1–17.
- Maslow A. (1991), *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa.
- Murray J.E. (1968), *Motywacja i uczucia*, PWN, Warszawa.
- Obuchowski K. (1965) *Psychologia dążeń ludzkich*, PWN, Warszawa.
- Reid G., Stanish H. (2003), Professional and disciplinary status of adapted physical activity. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 20 (3), 213–229.
- Reykowski J. (1982), *Z zagadnień psychologii motywacji*, WSiP, Warszawa.
- Sherrill C. (1988), Adapted physical education as a specialization, [w:] Sherrill C. (red.), *Leadership training in adapted physical education*, Human Kinetics, Champaign, 1–22.
- Stanton K., Colvin A. (1996), The physical educator’s role in inclusion, *Strategies*, 9 (4), 13–15.
- Szczeptański S. (2004), *Determinanty wyboru studiów na Wydziale Wychowania Fizycznego i Fizjoterapii*, WPO, Opole.
- Tomczak-Witych A. (2002), *Charakterystyka procesu motywacyjnego*, [w:] Dubowik E., Kościelak R., Kulas H., Tomczak-Witych A., *Wybrane zagadnienia z psychologii*, AWF, Gdańsk, 189–202.
- Tuner J.S., Helms D.B. (1999), *Rozwój człowieka*, WSiP, Warszawa.
- Webster G. (1993), Effective teaching in adapted physical education: a review, *Palaestra*, 9 (3), 25–31.
- Williams I. (1991), Is physical education really for “everyone”? *B.C. Journal of Special Education*, 15 (3), 159–163.

Praca wpłynęła do Redakcji: 12.02.2014

Praca została przyjęta do druku: 17.04.2014

Adres do korespondencji:

Lesław Kulmatycki

Katedra Nauk Humanistycznych i Promocji Zdrowia

Akademia Wychowania Fizycznego

al. I.J. Paderewskiego 35

51-612 Wrocław

e-mail: leslaw.kulmatycki@awf.wroc.pl